

## **Verslag CoP Beken en Rivieren, 7 oktober 2021 (Het Onland, Doetinchem) 'Wateroverlast, de andere kant van de droogtemedaille?'**

### **Opening door de dagvoorzitter (Ernest de Groot, waterschap Aa en Maas)**

Ernest de Groot opent met de opmerking 'het ken net', de zaal is behoorlijk vol. De aanwezigen zijn met name regionale waterbeheerders, adviesbureaus en kennisinstellingen. Ook sportvisserij en vrijwilligers die actief zijn in landschapsbeheer zijn aanwezig. Meest in het oog springende afwezigen zijn de ministeries en Rijkswaterstaat.

Het is de eerste fysieke bijeenkomst sinds lang. Vandaag staat de uitdaging centraal hoe we om kunnen gaan met de negatieve gevolgen van de gewenste vernatting: waar hebben we het over en wat zijn mogelijke oplossingsrichtingen en instrumenten om hier mee om te gaan?



### **Inleiding in de problematiek (Bart Reeze, STOWA)**

Bart Reeze geeft een terugblik op de webinars van het voorjaar. Het thema van de webinars was 'infiltratie en waterconservering in beekdallandschappen'. Voor de ecologie zijn de basisafvoer, permanent natte beekmoerassen en het herstel van kwel in beekdalen belangrijke factoren. Daar is water voor nodig.

In de watergang zelf kan ingezet worden op risicogestuurd maaien om water langer vast te houden. Het is zoeken waar je vegetatie kan laten staan. Dilemma's zijn risico op wateroverlast in de zomer en lastig plannen i.v.m. maaibestekken. Een andere optie is water sparen in kleine waterlopen om water vast te houden. Hier speelt de vraag wat het effect is op grotere schaal, zowel het gewenste effect als de ongewenste effecten zijn lastig te kwantificeren.

Een overkoepelend dilemma is dat water vasthouden meer kans geeft op wateroverlast. Dit betekent gewasschade (in de zomer) en/of een verminderde betreedbaarheid van het land (in het voorjaar). Wat zijn de oplossingsrichtingen? En welke instrumenten kun je inzetten om doelen te bereiken?

### **Hoe groot is het probleem eigenlijk? Water vasthouden (Michelle Berg, waterschap De Dommel)**

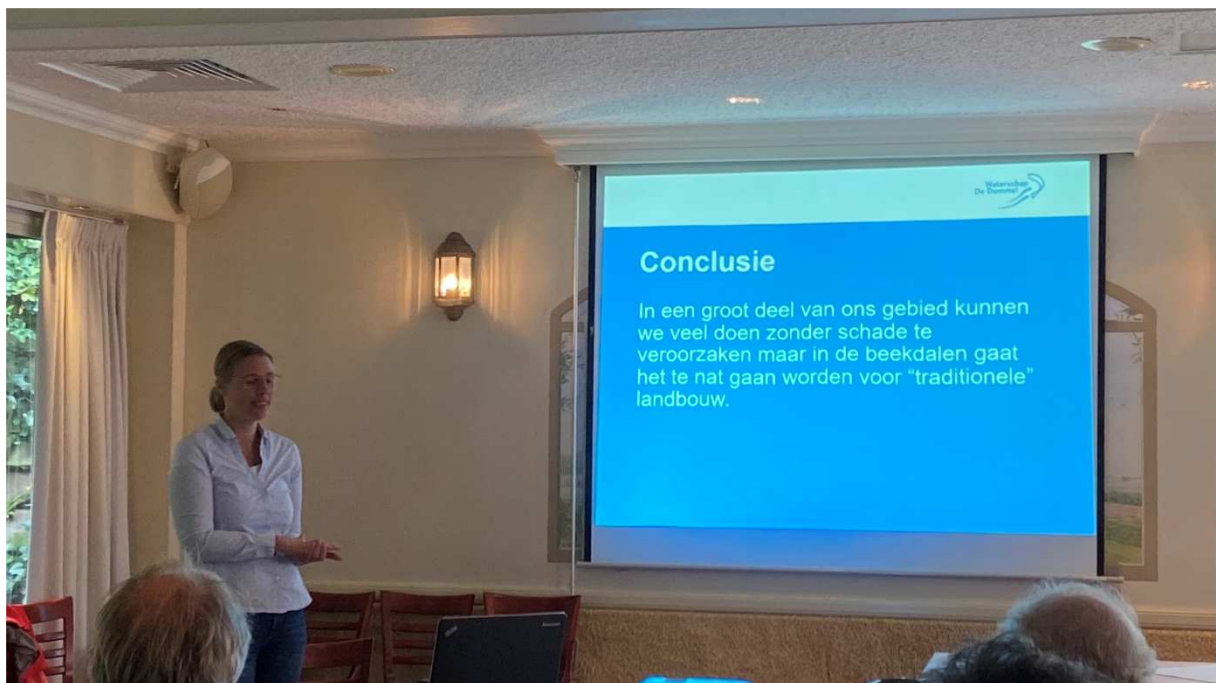
In Brabant is er meer onttrekking van grondwater dan aanvulling. In de toekomst geeft dat problemen voor zowel natuur als landbouw. Ook in de landbouw ontstaat een schadepost a.g.v. de droogte. De boer is zich (nog) niet bewust van het probleem vanwege de mogelijkheid tot

beregenen. De 'mindset' is nu nog 'boeren zoals we nu boeren'. Als waterschap is gekeken welke mogelijkheden er zijn binnen de huidige landbouwpraktijk en grondwateronttrekkingen. Wat kan waar en waar zal het anders moeten?

Een eerste indruk van de ruimte voor het vasthouden van water kan worden verkregen aan de hand van grondwatertrappen. De meeste ruimte zit bij de 'lage grondwatertrappen'. Uitgangspunt is hogere peilen (geen stuwen meer omlaag in de winter). Dit is gekoppeld aan een schadevergoeding (van 5 k€ per geval, die zonder discussie wordt uitgekeerd). In peilgestuurde polders/waterlopen ('hoge grondwatertrappen') is minder ruimte voor water vasthouden. Daar kan wel gestuurd worden op hogere peilen en/of water sparen.

Met het model DOMINGO is het effect van scenario's verder doorgerekend. Het scenario 'peilopzetten met 30 cm en dempen sloten' heeft het grootste effect op de grondwaterstand. Bij Aa en Maas is daarmee al de helft van de watertekort opgelost. Bij De Dommel heeft met name dempen een groot effect. De effecten treden met name op in beekdalen en gebieden die van nature al nat zijn (waar veel ontwateringen gegraven zijn). Veel van deze liggen al in het Nationaal Natuur Netwerk (NNN).

Conclusie: er is veel ruimte in inzigtgebieden, waar van nature lagere grondwaterstanden voorkomen en waar ruimte in de bodem aanwezig is. In veel gebieden is ruimte in het grondwater zonder kans op wateroverlast! In beekdalen en andere natte gebieden zal het echter te nat worden voor veel vormen van landbouw (die daar nu plaatsvinden).



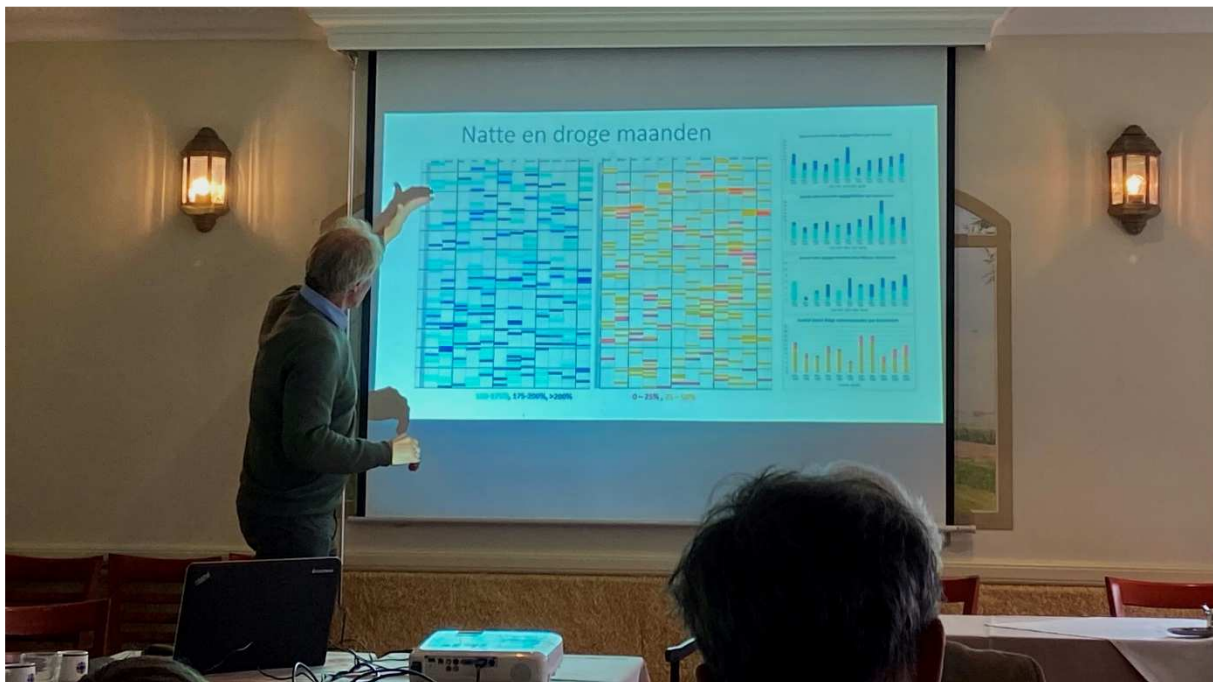
*Vragen en reacties uit de zaal:*

- Hoe om te gaan met schotjes en boerenstuwijtjes? Zijn deze nu goed of slecht? Antwoord: er zijn zowel positieve als negatieve ervaringen. Positief is bijvoorbeeld dat er opeens salamanders verschijnen en negatief bijvoorbeeld dat er slibophoping plaatsvindt.
- Wordt er een relatie gelegd met freatische grondwaterstanden, daar gaat het toch om? Antwoord: hiervoor wordt een breder meetnet ontwikkeld; het meetnet ligt vanuit de historie met name in natuurgebieden. Op perceelsniveau zijn er nooit voldoende gegevens, hiervoor wordt gebruik gemaakt van kennis bij gebiedsbeheerders.

- Is er een kosten baten afweging gemaakt van maaien? Antwoord: in kleine waterlopen wordt al weinig gemaaid vanwege ecologie (1x in juni). Nog minder maaien levert weinig op. In trajecten waar schotten zijn geplaatst is vaak meer vegetatie, die tot hogere peilen kan leiden.
- Ontstaan er geen problemen als gevolg van capillaire werking? Antwoord: bij zandgronden zijn naar verwachting geen problemen te verwachten.
- Moeten in lage delen ook waterlopen gedempt worden? Antwoord: daar zit meestal kwel, dempen heeft daar minder effect.
- Wat is het effect van de omvorming voor de landbouw? Antwoord: er loopt nu een studie met het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) met als vraag: welke landbouw kan nog wel? Er ligt ook een oplossing bij de landbouw, die moeten om leren gaan met de risico's.

### **Hoe groot is het probleem eigenlijk? Vegetatie laten staan (Alphons van Winden, Bureau Stroming en Diana Daelmans, waterschap Aa en Maas)**

Alphons van Winden van Bureau Stroming neemt de zaal mee bij de meteorologische ontwikkelingen. Temperaturen nemen toe, met name in de zomer. De gemiddelde neerslag neemt toe, met name sinds de jaren 80-90. Er is geen duidelijke trend in natte of droge jaren. Extreme neerslag neemt wel toe, met name in de zomer, omdat de lucht dan meer vocht kan vasthouden en buien daarmee groter kunnen worden. Het is de vraag waar je je op moet richten als waterbeheerder: de extremen zijn niet allemaal op te vangen. Eind van het jaar wordt door het KNMI een Klimaatsignaal gepubliceerd. Daarin zijn de nieuwste ontwikkelingen te lezen. Meer info: [KNMI - Op weg naar nieuwe KNMI-klimaatscenario's](#).



Diana Daelmans van waterschap Aa en Maas gaat in op de wateroverlast van juni 2016 in de regio Deurne-Asten-Someren. Door extreme neerslag in combinatie met hagel en wind waren de gevolgen groot. Veel gebieden stonden onder water en er was veel water op straat. De wateroverlast leidde tot veel emoties in het gebied en de wens om iemand aan te wijzen die verantwoordelijk is. De afvoerpiek in de waterlopen zoals de Aa kwam vrij snel na de buien. De watergangen waren nog niet gemaaid, het maaiseizoen was net begonnen. Ook is niet geanticipeerd met het peilbeheer, omdat pieken in de regel in het gebied opgevangen kunnen worden. Het duurde daardoor wat langer dat het water weg was. Diverse bergingsgebieden zijn niet ingezet omdat de bui bovenstrooms was

gevallen. Ook het bergingsgebied in het getroffen gebied is geheel ingezet, vanwege het risico op nieuwe buien. Achteraf bleek de extreme bui niet gevallen te zijn.

Na afloop is de oproep gedaan om schade te melden bij het waterschap. Bij afhandeling van de claims ging het over de zorgplicht van het waterschap: heeft het waterschap zich voldoende ingespannen? Is het onderhoud zorgvuldig geweest? Is het waterbeheer zorgvuldig geweest en is adequaat gereageerd op klachten? Het waterschap heeft zich zo goed als geheel aan de zorgplicht gehouden. Er zijn 267 claims binnen gekomen, daarvan zijn 7 toegewezen. De uitgekeerde schade bedroeg 60 k€. Tijdens de calamiteit en bij de afhandeling is er veel menskracht ingezet door het waterschap. Opgeteld zijn er 11.000 uren besteed.

Voor waterbeheerders is het van belang om de afspraken voor het peilbeheer goed vast te leggen; hier kan bij calamiteiten op teruggevallen worden. Zorg verder dat je zorgplicht helder is en geef daar inzicht in aan de omgeving. De samenwerking met de gemeenten is heel belangrijk. En voer goed beleid: toets je systeem met de juiste klimaatstatistieken en richt je gebied goed in.

### **Lunch met veldbezoek**

Veldbezoek aan De Zumpe (bij Doetinchem)



## **Instrumenten en oplossingsrichtingen rond water vasthouden in beekdalen**

In de middag is aandacht besteed aan instrumenten en oplossingsrichtingen voor de wateroverlast als gevolg van water vasthouden: op welke manier kunnen we dit oplossen? Wordt dit een wortel, een stok of wat anders? In pitches werden diverse oplossingen gepresenteerd:

### Afwaarderen van grond (Rene van Eijden, Provincie Gelderland)

Het afwaarderen van grond wordt toegepast voor natuur en zou ook kunnen voor water. Het lijkt op 'natschade betalen' en op 'ondernemen in het NNN'. Het gaat om gestapelde doelen met de vraag aan boeren om wat te gaan doen, natuurvriendelijker te worden. Dat willen de boeren wel, maar de regelingen gelden vaak maar voor 6 jaar en de regels worden tussentijds nogal eens aangepast door de overheid. Het is voor boeren van belang dat de inkomsten zeker blijven als je terugschakelt naar een lagere landbouwkundige opbrengst.

Het afwaarderen van grond kan op twee manieren: 1). Opbrengstderving betalen over een langere periode (30 jaar i.p.v. 6 jaar). Dit is lastig voor bestuurders, ze regeren dan over hun eigen periode heen. Dat is te ondervangen door de opbrengst over 20-30 jaar te kapitaliseren en uit te keren. Maar hoe bepaal je dit? Verder moet je oppassen voor staatssteun. 2). Uitbetalen van de waardevermindering. Een nat gebied is minder waard dan landbouwgebied en zorgt bijvoorbeeld voor minder mestplaatsingsruimte. Dat verschil betaal je (afkopen waardedaling). Wat de boer op de afgewaardeerde grond doet, is daarna weer aan het ondernemerschap is van de boer. Dat kan natuurlijk geen reguliere landbouw zijn. Het is van belang dat de afspraken worden vastgelegd, o.a. in het bestemmingsplan.

Tot nu toe loopt het nog niet storm met de regeling. Er is met name interesse van boeren buiten de 'hard core' landbouw. Wel kan voor de boer een goed alternatief zijn voor uitkoop (rondom Natura 2000 gebieden).



### Natschade vergoeding (Maarten Veldhuis, Waterschap Vallei en Veluwe)

Bij waterschap Vallei en Veluwe is er beleid en een protocol Vernattingschade. Het gaat om gebieden waar ook een natuurfunctie op zit en er onverwachte natschade is. 'Als we gebieden vernatten, dan zetten we eerst mitigerende maatregelen in. Als dat niet lukt, dan gaan we over op

schadevergoeding' aldus Maarten. Eigenlijk verdient de pachter een vergoeding, want dit is wat we als overheid willen. Aan Aequator is gevraagd om de opbrengstderving te bepalen. Het liefst zou je deze willen afbetalen voor de eeuwigheid. Hier is invulling aan gegeven door de opbrengstderving over 7 jaar te berekenen en deze te beschouwen als afspraak voor de eeuwigheid. Hiervan wordt een kwart betaald door waterschap en de rest door de provincie. Deze vergoeding wordt betaald aan de pachter.

#### Groen-blauwe perceelsranden (Marnix van der Kruis, Waterschap de Dommel)

Deze oplossingsrichting bestaat uit het herprofilen van B en C watergangen (breder en ondieper) en er dan een groenblauwe perceelsrand van maken. Voordeel voor het waterschap is dat er meer water inzigt en meer wat geborgen kan worden. Daarbij is er netto geen ruimteverlies voor de boer, maar juist sprake van winst in de vorm van ruimtewinst (het deel dat voorheen sloot was komt erbij, dit is gunstig voor de vergroeningseis) in combinatie met beheerpakketten via GLB (over de gehele breedte, looptijd van 6 jaar). De sloot wordt gezien als 'landbouwgrond', staat niet op de legger en kan met een gesloten grondbalans worden gerealiseerd. Het is nog een experiment; de eerste 350 m wordt nu ingericht. Wat lastig is zijn drains. Er is nog geen instrument beschikbaar om drainage te verwijderen. Het idee is verder met name veel belovend voor niet continu watervoerende sloten.

#### Mogelijkheden binnen het GLB/ ANLb (Rene van Eijden, Provincie Gelderland)

In het kader van ANLb worden keukentafelgesprekken met boeren gevoerd met de vraag of ze iets aan bodemverbetering kunnen doen, bijvoorbeeld het verhogen van organisch stof. Het belang voor het waterschap is dat water en nutriënten beter vastgehouden worden. Dit is vooral relevant voor gebieden met waterkwaliteitsdoelen (KRW, grondwaterbeschermingsgebieden). De interesse vanuit de boeren is groot, maar de pakketten liggen als 'hagelslag' in het landschap. De effectiviteit is daardoor niet goed meetbaar. Er zijn diverse pakketten: ruige mest op bouwland/ stimuleren vaste stalmest, gewasresten/ sloot en bermmaaisel op bouwland, groenbemesters toepassen (en alleen vergoeden als doodspuiten groenbemesters achterwege blijft). Hoewel er vanuit het GLB steeds meer maatregelen voor bodem en water worden gestimuleerd, is de tijdsduur van de subsidie nog steeds een aandachtspunt (6 jaar).

#### NBW normvrije gebieden in Brabant (Michelle Berg, Waterschap De Dommel)

In het beheergebied van waterschap De Dommel zijn normvrije gebieden aangewezen. Binnen deze gebieden hoeft het waterschap niet te voldoen aan de NBW-normen (bijvoorbeeld overstroming van maximaal 1x per 10 jaar voor grasland). Het betreft met name gebieden binnen het NNN. Aanleiding voor het instellen van de normvrije gebieden is het 'Dommel arrest'. In dit proces heeft het waterschap onderbouwd dat de normen in veel beekdalen niet haalbaar zijn; deze gebieden zijn aangewezen als normvrije gebieden. Wel mag de situatie bij actief ingrijpen in het watersysteem niet verslechteren (natuurlijke veranderingen daargelaten); als dit wel het geval is, wordt de eigenaar gecompenseerd.

#### Kansen binnen het gebiedsproces (Maaïke van Scheppingen, Waterschap Vallei en Veluwe)

In en rondom het Natura 2000 gebied Brummen-Eerbeek wordt de grondwaterstand omhoog gebracht. De effecten van het plan zijn in beeld gebracht en de basis voor gesprek met de landbouw. Het proces is ingestoken op vrijwilligheid. Uitgangspunt is dat de boeren een belangrijke rol in het landschap hebben als beheerder in het gebied. Vanuit het gebiedsproces worden de boeren ondersteund bij het maken van een omslag richting natuur-inclusieve landbouw. De ondersteuning bestaat uit hulp bij het opstellen van bedrijfsplannen; vanuit de stikstof-gelden is hiervoor geld beschikbaar vanuit de provincie. Daarnaast is er geld beschikbaar voor een aangepaste inrichting. Het

zoeken naar een balans tussen natuur, recreatie, wonen en werken is een intensief proces; dit proces levert betere ideeën op. Tot nu toe is er veel enthousiasme in het gebied, veel liefde voor de streek en zijn er goede ideeën. Het blijft spannend hoe het uit gaat pakken.



#### Onteigening van laagste/ laatste percelen (Herman Havekes, Unie van Waterschappen)

Herman geeft aan dat onteigening lastig ligt, want eigendom is een grondrecht. En dat is maar goed ook. Onteigening is een laatste redmiddel; er moet sprake zijn van een duidelijk belang, noodzaak en urgentie. Een belangrijk onderdeel van onteigening is schadeloosstelling voor de eigenaar.

Met de komst van de Omgevingswet gaan de regels veranderen. Onteigening wordt een extra instrument in de koffer van het waterschap. Het waterschap kan een onteigeningsbeschikking opstellen, die moet vervolgens bekrachtigd worden door de rechtbank. Die beslist over de schadevergoeding. De eigenaar kan in cassatie gaan bij de Hoge raad.

Vanwege de grote veranderingen in de Omgevingswet komt er een expertisenetwerk (samen met Rijkswaterstaat) om beheerders te helpen met de doorvoering van de wet. Er ligt een draaiboek met allerlei modelbeschikkingen klaar. Let wel op de harte termijnen van de Omgevingswet: procedureel moet het onteigeningsproces zorgvuldig aangepakt worden.

Er is nog geen ervaring met deze wijze van onteigening. Het instrument zou ingezet kunnen worden in de sfeer van wateroverlast, als bijvoorbeeld gronden naast beek nodig zijn en er geen andere opties zijn. Bij waterschap Aa en Maas het opgenomen is als instrument voor herstel natte natuurparels. Onteigening blijft echter een gevoelig onderwerp, denk ook aan de discussie rondom stikstof waarin onteigening als optie in beeld is. Toch kan het zinvol zijn om het in voorkomende gevallen te proberen.

Overigens bestaat er ook een zachtere vorm van onteigening: de aanpassingsinrichting agrarische percelen. Dit is het verplicht ruilen van percelen.

#### Alternatieve (natte) teelten (Gert-Jan van Duinen, Stichting Bargerveen)

De mogelijkheden voor alternatieve natte teelten zijn opgenomen in het volgende filmpje:

<https://www.youtube.com/watch?v=LWX1B79dnsI>

### **Discussie (Ernest de Groot)**

Van de genoemde instrumenten gaat de meeste aandacht uit naar de groen-blauwe perceelsranden. Deze optie is extra interessant omdat dit aansluit bij nieuwe verplichtingen vanuit het GLB (een deel van het oppervlak moet zijn ingericht als natuurstrook). Het is wel van belang dat deze niet bemest mogen worden. Daarnaast wordt het normvrij maken van beekdalen als interessante optie onderkend. Dit past ook goed bij de transformatie in de richting van klimaatrobuuste beekdalen.

In de discussie kwamen nog een aantal andere instrumenten en oplossingsrichtingen naar voren:

- Het relateren van het stuwbeheer aan de grondwaterstanden in het achterliggende gebied (adaptief beheer). Dit vraagt wel om een specifieke monitoring.
- Zet het peil in de winter niet meer lager dan in de zomer. En zet de grondwaterstand niet lager dan een bepaalde diepte onder het maaiveld. Leg deze afspraken ook vast, bijvoorbeeld in een nota peilbeheer.
- Onttrekkingen beperken door het beprijzen of quoteren van water. Dat kun je niet als waterschap alleen; de uitdaging is om ook andere organisaties mee te krijgen.
- Het verhogen van percelen (zoals ook gebeurd is bij het gebied de Zumpe waar de excursie was).
- Het afwaarderen van grond kan ook worden ingezet om natuurinclusieve landbouw mogelijk te maken. Dit legt de lat lager voor de boer en biedt meer ruimte voor combinaties met de wateropgave.

Overige opmerkingen:

- Het valt op dat veel instrumenten voortbouwen op producten en productiewijzen die het landschap verdrogen en vermesten; vervolgens kost het de gemeenschap ook nog eens geld om dit weer terug te draaien. Moeten we niet zoeken naar een instrument of oplossingsrichting die recht doet aan het principe 'de vervuiler betaalt'? Wordt het niet tijd voor een andere denkwijze, bijvoorbeeld in de richting van extra betalen voor deze milieubelasting/ voetafdruk?
- Hoe komen we af van het 'schade-perspectief'? Wordt het niet tijd voor een 'fair-price' voor het waterbeheer? Zodat intensieve ontwatering meer geld kost dan een natuurlijke waterhuishouding?
- Het valt op dat instrumenten uit het RO-spoor ontbreken. Dat zou waterschappen veel meer ruimte bieden. Denk aan Limburg, daar moet in de RO echt wat veranderen. RO sporen kosten in de regel lange tijdsperiodes; daarom moet ook ingezet worden op andere instrumenten.
- Ga niet af op de (signalen van) boeren die hun zaak niet op orde hebben.
- Het feit dat de regelingen kortdurend zijn, blijft een risico. Al is de trend bij het GLB wel dat de eisen t.a.v. milieu en natuur wel steeds hoger worden.
- Voeren we het gebiedsproces wel op de juiste plek? Het vindt meestal plaats in het NNN, terwijl juist daarbuiten wat moet gebeuren (beekdalen, gebieden die gevoelig zijn voor stikstof). Dit wordt onderkend en hier is ook geld voor.
- Aanhaken bij andere sporen kan helpen: vanuit Den Haag is veel geld voor stikstof en wordt ingezet op meer gebiedsgericht beleid. Daar moeten we bij aanhaken.

De deelnemers gaan in ieder geval met een grote rugzak aan kennis over mogelijkheden naar huis.

Tot slot uit de zaal tips voor onderwerpen voor een volgende keer:

- Klimaatverandering: hoe pakt dit regionaal uit?
- Wat verstaan we onder een robuust systeem (incl. waterkwaliteit)? Ook voor de lange termijn?
- Hoe ga je om met extremen bij het ontwerp van het watersysteem (normering)?